

Van perspectieven naar ontwerp

Een tool voor reflectie, gesprek en
bewuste participatiekeuzes

Van perspectieven naar ontwerp

Voor je ligt de tool “Van perspectieven naar ontwerp. Een tool voor reflectie, gesprek en bewuste participatiekeuzes”.

Deze tool maakt inzichtelijk hoe verschillende perspectieven op democratie en burgerschap meespelen in het ontwerp van participatieprocessen – vaak zonder dat men zich daarvan bewust is. Aan de hand van twee scenario's en drie uiteenlopende perspectieven biedt deze tool je zicht op je eigen perspectief, blinde vlekken en de keuzes die je maakt. De tool is bedoeld voor gemeentelijke gebieds-, beleids- en projectteams die met burgerparticipatie aan de slag gaan of zijn en biedt een concrete basis om samen te reflecteren, te ontwerpen en scherpere keuzes te maken: wie betrekken we, waarom en op welke manier?

Burgerparticipatie is nooit neutraal. Hoe je participatie vormgeeft – wie je betreft, waarom je dat doet en op welke manier – wordt sterk beïnvloed door bredere ideeën over democratie en burgerschap. In deze tool verkennen we drie veelvoorkomende perspectieven die impliciet of expliciet meespelen in participatiepraktijken. Elk perspectief heeft zijn eigen logica, gevoeligheden en prioriteiten, en stuurt mee in de keuzes die je maakt bij het ontwerp en de uitvoering van participatieprocessen.

Drie perspectieven op burgerparticipatie

1

In het **beleid effectiviteitsperspectief** wordt de overheid gezien als een professionele organisatie die optreedt als **regisseur** of **procesmanager**. Haar taak is om beleid en plannen te ontwikkelen die goed uitvoerbaar en maatschappelijk effectief zijn. De burger speelt in dit perspectief vooral een rol als **kennisbron**: iemand die beschikt over waardevolle lokale of ervaringskennis die kan bijdragen aan beter geïnformeerde beleidskeuzes. Maatwerk in participatie wordt hier ingezet om **beleidsprocessen te optimaliseren** – bijvoorbeeld door beleid af te stemmen op specifieke groepen of situaties, om gedragsverandering te stimuleren of om draagvlak te creëren en weerstand te voorkomen. Participatie is dus vooral **functioneel**: het moet bijdragen aan betere beleidsuitkomsten en soepelere implementatie.

2

In het **actief burgerschapsperspectief** fungeert de overheid als **facilitator** of **partner**. Haar rol is om ruimte te bieden en voorwaarden te scheppen waarin burgers zich kunnen organiseren, initiatief nemen en verantwoordelijkheid dragen voor hun leefomgeving. De burger wordt gezien als een **actieve en betrokken actor**, die zelf wil bijdragen aan de directe leefomgeving en zich verbonden voelt met anderen. Participatie is hier niet alleen een instrument, maar ook een **doel** op zich: het bevordert **onderlinge samenhang**, versterkt het **gevoel van eigenaarschap** en draagt bij aan een **gelijkwaardige relatie** tussen burger en overheid. Maatwerk is nodig om aan te sluiten bij de uiteenlopende manieren waarop mensen zich willen inzetten, zodat participatie voor iedereen betekenisvol en motiverend kan zijn.

3

In het **sociale rechtvaardigheidsperspectief** krijgt de overheid een normatieve rol toegedicht: die van **hersteller van ongelijkheid**. Publieke instanties hebben de verantwoordelijkheid om structurele uitsluiting actief tegen te gaan en de positie van gemarginaliseerde groepen te versterken. De burger wordt in dit perspectief gezien als **iemand met rechten** – zoals o.a. zeggenschap, erkenning en gelijke toegang tot invloed. Maatwerk in participatie is noodzakelijk om de stemmen van mensen die anders buiten beeld blijven expliciet te versterken. Participatie is pas legitiem als het **inclusief** is, **machtsverschillen bevraagt** en ruimte biedt voor **fundamenteel andere perspectieven**. Dit perspectief stelt fundamentele vragen over wie bepaalt, wie meespeelt en op basis van welke regels.

Deze perspectieven komen voort uit observaties in de praktijk en worden onderschreven in wetenschappelijke studies. In observaties bij teambesprekingen en participatiebijeenkomsten en gesprekken met ambtenaren in twee Rotterdamse wijken zagen we dat ambtenaren schipperen tussen verschillende manieren van kijken naar participatie. Gaandeweg werd ook zichtbaar dat deze verschillen niet alleen op individueel niveau speelden, maar samenhangen met bredere patronen per cluster, afdeling en/of functie. Zo lijkt binnen afdelingen en functies die zich voornamelijk richten op het versterken van de lokale democratie en wijkgericht werken, het actief burgerschapsperspectief dominant, met hier en daar elementen van het sociale rechtvaardigheidsperspectief. Binnen afdelingen en functies die zich bezig houden met bijvoorbeeld ruimtelijke ontwikkelingen of mobiliteitsplannen, zagen we dat ambtenaren sterker vanuit een beleid effectiviteitslogica redeneerden. Deze verschillen in perspectief beïnvloeden hoe participatie wordt ingericht en kunnen zorgen voor wrijving of misverstanden tussen collega's van verschillende professionele achtergronden.

Hoe gebruik je de tool?

Deze tool is ontworpen voor gebruik in gebieds-, beleids- en projectteams die (willen) werken aan burgerparticipatie in de breedste zin van het woord: van bewonersinspraak bij gemeentelijke plannen of projecten tot het ondersteunen van burgerinitiatieven. De scenario's helpen je om:

te reflecteren op je eigen uitgangspunten en voorkeuren;

in gesprek te gaan met collega's over verschillen in perspectief en aanpak;

bewuster ontwerpkeuzes te maken die recht doen aan meerdere invalshoeken.

W elk perspectief wordt gehanteerd in participatieprocessen kan deels samenhangen met het doel of onderwerp van participatie. Zo kan bij het ene project het ene perspectief logischer of behulpzamer zijn dan het andere. Tegelijkertijd is het perspectief dat in de praktijk wordt toegepast vaak ook impliciet en mede gevormd door aannames, routines en overtuigingen van de betrokken professionals of organisatie. Ook binnen eenzelfde doelstelling kunnen verschillende perspectieven een rol spelen – bewust of onbewust. De tool helpt om dit soort impliciete keuzes expliciet en bespreekbaar te maken. Om dit concreet te maken, presenteren we twee fictieve doch realistische wijkcasussen, waarin de wens bestaat om verschillende groepen burgers te betrekken bij het proces. Voor elke casus tonen we drie uitwerkingen van het participatieproces – elk vanuit een ander perspectief. We bespreken wie je betreft, het procesontwerp, de rol van de ambtenaar, de gewenste uitkomst en uitdagingen. Je ziet zo hoe dezelfde situatie totaal anders wordt ingevuld en ervaren, afhankelijk van de bril – het perspectief – waardoor je kijkt.

De twee casussen in deze tool zijn fictief, maar gebaseerd op herkenbare situaties uit ons onderzoek. Ze zijn samengesteld uit veelvoorkomende voorbeelden en ervaringen in verschillende Rotterdamse wijken. Ook de bewonersgroepen zijn geconstrueerd op basis van hoe ambtenaren zelf vaak over groepen in de wijk spreken. We gebruiken deze labels niet om te stereotyperen, maar juist om aan te sluiten bij de dagelijkse realiteit en taal van beleidsmakers en wijkprofessionals. Ze helpen om concreet en eerlijk te reflecteren op hoe participatie in de praktijk vorm krijgt en welke rol verschillende bewonersgroepen daarin kunnen spelen.

Gebruik de casussen als gespreksstarter, ontwerpulp of reflectie-opdracht. Waar let jij vooral op? Wat of wie blijft er dan misschien buiten beeld? En hoe kun je samen met collega's tot een rijker, inclusiever ontwerp komen?

Casus 1

Renovatie van een buurtplein

Context

Een verouderd plein in de wijk staat op het punt gerenoveerd te worden. Eerdere beloftes aan bewoners dat de renovatie zou starten, zijn niet waargemaakt en de vertrouwde projectleider is vertrokken. Het plein is een centrale plek waar bewoners dagelijks samenkomen: kinderen spelen er, ouderen maken een ommetje, burens raken aan de praat. Wat er op het nieuwe plein moet komen, ligt nog open. Ideeën lopen uiteen: van speeltuin tot moestuin, van meer groen tot behoud van parkeerplekken.

Aanwezige bewonersgroepen

De 'overlevers'

Deze groep bestaat uit bewoners met een lage sociaaleconomische status, vaak met een migratieachtergrond. Ze zijn voor de gemeente wat 'onzichtbaarder' en participeren vooral op hun eigen manier en tempo. Vaak ervaren ze structurele drempels zoals financiële onzekerheid en moeite met het vinden van de juiste steun bij de gemeente.

De 'bakfietsgezinnen'

Hoogopgeleide gezinnen met jonge kinderen, relatief nieuw in de wijk en woonachtig in een woonhuis. Ze starten vaak zelfstandig met vergroenings- of verduurzamingsinitiatieven, weten de gemeente hiervoor goed te vinden en hun ideeën en plannen zijn veelal in lijn met stedelijk beleid.

De 'doctoraatselite'

Welgestelde en invloedrijke bewoners die wonen in grote, mooie woonhuizen en goed verbonden zijn met de politieke en ambtelijke wereld. Ze treden gemakkelijk op de voorgrond en participeren strategisch, waardoor ze vaak beleid weten te beïnvloeden en aan te passen. Ze zijn niet gebonden aan formele routes om invloed uit te oefenen en brengen – wanneer nodig – graag hun belangen op een hoger, politiek niveau onder de aandacht.

1 Perspectief 1

Beleideffectiviteit

Wie betrekken?

Alle groepen die direct gebruik maken van het plein en gevolgen zullen ondervinden van de herinrichting. De 'overlevers' zijn bewoners met ervaringskennis over problemen als overlast, veiligheid of gebrek aan voorzieningen. Daarnaast zijn de 'bakfietsgezinnen' belangrijk voor draagvlak en zichtbare steun. Als laatste beschikt de 'doctoraatselite' over netwerk en invloed, wat nuttig is voor legitimiteit richting bestuur of raad.

Procesontwerp

Het proces start met een gebruikers-enquête, verspreid online en op locatie, om snel inzicht te krijgen in de wensen en belangen van verschillende doelgroepen. Op basis daarvan worden thema-avonden per gebruikersgroep georganiseerd, gecombineerd met ruimtelijke en sociaal advies van experts. Het proces is strak en doelgericht: tijd, middelen en resultaten zijn leidend.

Rol van de ambtenaar

De ambtenaar is een proces-regisseur: bewaakt de planning, zorgt dat alle benodigde input op tijd en gestructureerd wordt verzameld, en stuurt op een uitvoerbaar ontwerp. Het doel is een helder traject dat leidt tot keuzes die binnen kaders passen.

Gewenste uitkomst

Een goed functionerend, veilig en bruikbaar plein dat aansluit bij de wensen van de gebruikers én uitvoerbaar is binnen het beschikbare budget. Breed gedragen, zonder eindeloos overleg.

Uitdagingen

Een deel van de bewoners, zoals de 'overlevers', is moeilijk te bereiken via standaardkanalen. Ondanks dat hun inzichten nodig zijn voor de ontwikkeling van een plein dat goed aansluit bij haar gebruikers, heeft de gemeente een gelimiteerde hoeveelheid tijd en middelen om te steken in deze groep proberen te betrekken.

2 Perspectief 2

Actief burgerschap

Wie betrekken?

Iedereen die initiatief toont, zich betrokken voelt of wil meedenken. De insteek is dat wie zich meldt, ook mee mag doen: zelforganisatie en motivatie zijn leidend. In plaats van representativiteit wordt gekeken naar energie en bereidheid om verantwoordelijkheid te nemen.

Procesontwerp

Er wordt een open uitnodiging uitgezet: "Ontwerp mee aan het nieuwe plein!" Bewoners worden uitgenodigd om samen te schetsen, bouwen of experimenteren tijdens workshops op locatie. Denk aan het werken met verf, maquettes, lego of andere tastbare middelen. Er is ruimte voor prototypes: tijdelijke opstellingen, bijvoorbeeld een mobiele moestuin of zitplekken, om te zien wat werkt in de praktijk. Het proces mag speels en iteratief zijn, zolang het uitnodigend blijft.

Rol van de ambtenaar

De ambtenaar is vooral een aanjager en ondersteuner: je creëert ruimte, faciliteert materiaal en zorgt dat bewoners zich serieus genomen

voelen. Je volgt waar de energie zit, zonder het proces te willen beheersen. Je grijpt alleen in als het écht nodig is – bijvoorbeeld als bepaalde groepen volledig buiten beeld dreigen te blijven.

Gewenste uitkomst

Een plein dat niet alleen fysiek is mee-ontworpen door bewoners, maar ook gevoelsmatig van hen is. De hoop is dat dit leidt tot gedeeld eigenaarschap en mogelijk zelfs medebeheer.

Uitdagingen

De 'usual suspects' – vaak mondige, actieve bewoners – zijn snel dominant. Hierdoor moeten bewust ook anderen uitgenodigd worden via bijvoorbeeld partners of persoonlijk contact, maar zonder harde sturing of correctie. Het proces blijft open: iedereen mag aansluiten, niemand wordt afgewezen.

3 Perspectief 3

Sociale rechtvaardigheid

Wie betrekken?

Bewoners die structureel weinig invloed ervaren, maar wél intensief gebruik maken van het plein – zoals 'overlevers': gezinnen met beperkte middelen, migrantenouders, jongeren zonder veilige speelplek.

Procesontwerp

Er wordt bewust ingezet op outreach via scholen, informele netwerken, supermarkten en sleutelfiguren. Niet alleen de inhoud, maar ook het participatieproces zelf wordt bevraagd: wie bepaalt de taal, het moment, de vorm? Participatie vindt plaats in de leefwereld van bewoners zelf – bijvoorbeeld door een avond op het plein te organiseren, met eten, kinderopvang, vertalingen en visuele werkvormen. De werkvormen zijn laagdrempelig, niet-talig en gericht op het verzamelen van ervaringen, zorgen en wensen. Niet de snelle input, maar de toegankelijkheid en rechtvaardige vertegenwoordiging staan centraal.

Rol van de ambtenaar

De ambtenaar is hier niet neutraal, maar stuurt bewust bij om ongelijkheid te corrigeren. Dat betekent: ruimte maken voor bewoners die

anders buiten beeld blijven, ook als dat betekent dat dominante groepen tijdelijk minder centraal staan. Je werkt actief vanuit een systeemkritische houding, waarbij je erkent dat niet iedereen gelijke startposities heeft.

Gewenste uitkomst

Een plein dat aansluit bij de dagelijkse leefstijl en behoefte van groepen die het meest afhankelijk zijn van deze openbare ruimte. Denk aan dingen die vaak ontbreken in ontwerptrajecten die gestuurd worden door mondige of geprivilegieerde stemmen.

Uitdagingen

Er kan weerstand ontstaan bij meer dominante of invloedrijke bewonersgroepen, die vinden dat zij minder worden gehoord. Wees helder over het waarom van deze aanpak. Communiceer expliciet dat participatie ook een kwestie van herverdeling en rechtvaardigheid is – en niet alleen van 'wie zich meldt'.

Casus 2

Participatie rond een veiligheidsaanpak in de wijk

Context

Deze wijk wordt regelmatig genoemd in veiligheidsrapportages: er is sprake van overlast, kleine criminaliteit, spanningen op straat en onveiligheidsgevoelens onder bewoners. Jongeren hangen op straat en worden door anderen snel geassocieerd met overlast of intimidatie. Ondernemers hebben te maken met diefstal of opstootjes rond hun zaak. Oudere bewoners geven aan zich 's avonds niet veilig te voelen.

De gemeente wil – samen met politie, jongerenwerk en het gebiedsteam – een nieuwe lokale veiligheidsaanpak ontwikkelen en zoekt input van bewoners. Het doel is niet alleen draagvlak, maar ook het ophalen van perspectieven op wat 'veiligheid' eigenlijk betekent in deze wijk. Wie mag de ruimte gebruiken? Wanneer is gedrag ongewenst? En hoe zorg je voor een aanpak die werkt voor iedereen?

Aanwezige bewonersgroepen

Jongeren

Tieners en jongvolwassenen die veel tijd op straat of in de buurt doorbrengen, vaak in groepsverband. Ze zijn zichtbaar aanwezig, worden soms als overlast gezien en zoeken vaak een plek, vrijheid en sociale verbinding. Hun contact met de gemeente is meestal beperkt tot toezicht of handhaving. In participatieprocessen zijn ze zelden vanzelfsprekend vertegenwoordigd.

Ondernemers

Bewoners die een winkel, horecazaak of kleine onderneming runnen in de wijk. Ze hebben dagelijks contact met andere bewoners, weten precies wat er allemaal gebeurt in de omgeving, zijn vaak goed geïnformeerd en gericht op kansen en effectiviteit. Ze kunnen fel zijn als ze zich gepasseerd voelen, maar zijn ook bereid tot samenwerking als hun belangen serieus genomen worden.

Oudere wijkbewoners uit de arbeidersklasse

Vaak witte bewoners die al lange tijd in de wijk wonen. Ze zijn uitgesproken, direct, mondig en sterk gehecht aan hun omgeving. Ze doen vaak actief mee aan participatie – door brieven te schrijven, op te komen dagen of direct contact te zoeken – maar voelen zich niet altijd serieus genomen binnen abstracte of formele overlegstructuren. Hun betrokkenheid is groot, maar ze zijn niet snel tevreden en zelden structureel georganiseerd.

1 Perspectief 1

Beleideffectiviteit

Wie betrekken?

De belangrijkste betrokkenen zijn bewoners die overlast ervaren en regelmatig in de openbare ruimte aanwezig zijn: dit zijn voornamelijk de ondernemers die dagelijks te maken hebben met incidenten rond hun zaak en oudere bewoners die zich onveilig voelen. De informatie die zij geven is cruciaal voor een aanpak die werkt.

Procesontwerp

Het participatieproces start met een digitale en papieren enquête waarin bewoners kunnen aangeven waar, wanneer en waarom zij zich onveilig voelen. Deze input vormt de basis voor drie thematische bijeenkomsten, georganiseerd per doelgroep (jongeren, ondernemers, oudere bewoners). Daarin worden oplossingsrichtingen besproken samen met professionals zoals politie en jongerenwerk. Alles is gericht op het formuleren van een concreet en uitvoerbaar veiligheidsplan. Jongeren zijn echter erg moeilijk te bereiken, waardoor de gemeente vaak terughoudend is in het intensief investeren in het betrekken van deze groep vanwege de hoge kosten en beperkte beschikbare middelen.

Rol van de ambtenaar

De ambtenaar is projectleider: verzamelt informatie, coördineert met veiligheidspartners en zorgt voor een efficiënte vertaling van wensen naar beleid. De focus ligt op het combineren van lokale kennis met bestaande beleidskaders en interventies. Snelheid, uitvoerbaarheid en haalbare oplossingen staan voorop.

Gewenste uitkomst

Een realistisch veiligheidsplan dat aansluit bij wat er leeft in de wijk én dat snel geïmplementeerd kan worden. Bewoners voelen zich gehoord en professionals kunnen aan de slag met een duidelijk, gedragen pakket aan maatregelen.

Uitdagingen

Sommige groepen – zoals jongeren – zijn moeilijk via formele wegen te bereiken. Hun perspectief is wel belangrijk om te begrijpen wat op straat speelt. Tegelijkertijd kan er weerstand ontstaan tegen het idee dat “overlastgevers” ook mogen meepraten. Het vergt duidelijke communicatie over het belang van brede input voor effectieve veiligheid.

2 Perspectief 2

Actief burgerschap

Wie betrekken?

Iedereen die initiatief toont of zich verantwoordelijk voelt voor het verbeteren van de veiligheid in de wijk. Dit kunnen ondernemers zijn met ideeën voor toezicht, kritische wijkbewoners bewoners die graag hun mening willen laten horen, of jongeren die zelf een activiteit willen organiseren. Energie en eigenaarschap staan centraal.

Procesontwerp

Het proces start met een open oproep: “Hoe maken we samen de wijk veiliger?”. Er worden laagdrempelige brainstormsessies en ‘veiligheidslabs’ georganiseerd op verschillende locaties in de wijk (denk aan een café, een buurthuis of een jongerenplek). Hier kunnen mensen hun zorgen én ideeën delen. Initiatieven worden ondersteund met een klein budget of materialen om meteen aan de slag te kunnen, bijvoorbeeld met tijdelijke ingrepen of kleinschalige projecten.

Rol van de ambtenaar

De ambtenaar is facilitator en verbindster: je ondersteunt waar energie zit en helpt bewoners om

hun ideeën verder te brengen. Je stimuleert samenwerking tussen bewonersgroepen, maar grijpt niet in zolang het proces in beweging blijft. Je signaleert waar extra aandacht nodig is, bijvoorbeeld als een groep niet meedoet of zich overvleugeld voelt.

Gewenste uitkomst

Een veiligheidsaanpak die niet alleen over bewoners gaat, maar ook van hen is. Met zichtbare initiatieven in de wijk, zoals een jongerenactiviteit, buurtpreventieteam of gezamenlijke afspraken tussen bewoners en ondernemers. Doel: gedeeld eigenaarschap over veiligheid.

Uitdagingen

Mondige groepen – zoals ondernemers of oudere bewoners – nemen vaak het voortouw en kunnen erg kritisch zijn, terwijl jongeren of minder zichtbare groepen kunnen afhaken. De kunst is ruimte geven zonder dat het proces wordt gekaapt. Ook kunnen ideeën botsen: wat een jongere ‘gezellig’ vindt, kan door een oudere als ‘onveilig’ worden gezien.

3 Perspectief 3

Sociale rechtvaardigheid

Wie betrekken?

Vooral groepen die vaak als 'probleem' worden gezien, maar zelden structureel betrokken worden: zoals in dit geval jongeren die veel op straat zijn. Hun ervaringen zijn essentieel om te begrijpen wat veiligheid (of onveiligheid) écht betekent.

Procesontwerp

Het proces vindt plaats op plekken waar deze groepen zich al bevinden: jongerenplekken, sportvelden, snackbars, of gewoon op straat. Participatie gebeurt via gesprekken met jongerenwerkers, vertrouwenspersonen en door creatieve methoden als video, storytelling of straatinterviews. Belangrijk is dat niet alleen input wordt gevraagd, maar ook ruimte wordt gemaakt om de definities van veiligheid zelf te bevragen: wie bepaalt wat onveilig is?

Rol van de ambtenaar

De ambtenaar is hier geen neutrale organisator, maar neemt een actieve rol in het corrigeren van ongelijkheid. Dat betekent: bewust ruimte maken voor perspectieven die normaal worden uitgesloten, ook als dat betekent dat dominante stemmen (zoals ondernemers of

mondige ouderen) tijdelijk minder centraal staan. De ambtenaar werkt samen met partners die al het vertrouwen hebben van 'moeilijk bereikbare' bewoners.

Gewenste uitkomst

Een aanpak die recht doet aan de verschillende ervaringen van veiligheid in de wijk – en die structurele uitsluiting van specifieke groepen, zoals jongeren met een migratieachtergrond, probeert te doorbreken. Veiligheid is niet alleen de afwezigheid van overlast, maar ook het gevoel erbij te horen en niet voortdurend gecontroleerd te worden.

Uitdagingen

Er kunnen spanningen ontstaan wanneer dominante groepen zich benadeeld voelen, zeker als zij kritisch zijn op de rol van jongeren in de wijk en de gevolgen daarvan voor de leefbaarheid. Het is belangrijk om uit te leggen dat dit proces probeert te corrigeren van lang bestaande en diepgewortelde ongelijkheden: sommige stemmen werden altijd gehoord, terwijl andere juist nauwelijks aan bod kwamen.

Deze tool is gebaseerd op inzichten uit het onderzoek "One size doesn't fit all". Kijk voor meer informatie over het onderzoek op: [One size doesn't fit all | Erasmus University Rotterdam](#)

Auteurs en onderzoekers: Roos Keller, MSc., Mike Holleman, MSc.
en dr. Vivian Visser